

KONYA-BAĞDAT-BURSA YOLUNDA BİR DERVİŞ AHMED CÜNÛNÎ DEDE VE BURSA MEVLEVÎHÂNESİ

MUSTAFA KARA

*Zâbidâ! İnkârı ko zira ki bu dergâh içre
Okunur şâm u seher Mesnevî-i Mevlânâ
Abdussamedzâde*

Giriş

Bir tasnife göre Mevlevîhâneler fonksiyonları itibarıyla iki gruba ayrılırlar: 1. Zâviyeler, 2. Âsitâneler. Âsitâneler zâviyelere göre daha geniş bir alanda kurulan, dervişlerin eğitim/ öğretim gereklerine göre mimarî özellikler/ bölümler ihtiva eden dergâhlardır.¹ Zâviyeler ise daha küçüktür. Konya'daki merkez dergâhın dışında âsitâne olarak kabul edilen mevlevîhâneler şunlardır: Afyonkarahisar, Eskişehir, Gelibolu, Halep, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Mısır, Rumeli (Yenişehir) ve Bursa. Bugüne kadar bazı mevlevîhânelerle ilgili araştırma ve incelemeler yapılmışsa da Bursa Mevlevîhânesi'yle ilgili bir çalışma bilinmemektedir.²

1 Âsitâneler için yapılan bir diğer tasnif de şöyledir: Konya, Afyon, Eskişehir, Bursa, Manisa, Gelibolu, Yenikapı, Bahariye, Kasımpaşa, Kulekapısı, Halep, Kahire. Bkz. M. Celâl Duru, *O Mevlevî*, İstanbul, 1952, 162. Tam teşekküllü bir mevlevîhâne şunları yer alır: Semâhâne, türbe, çilehâne, derviş odaları, selâmlık, harem, kiler, mutfak, kahvehâne ocağı, kafes, matrâb.

2 Bu çalışmaların belli başlıları şunlardır: M. Ziya, *Yenikapı Mevlevîhâ-*

Bu makalede en eski âsitânelerden biri olan Bursa Mevlevîhânesi³ ve onun kurucu şeyhi Konyalı Ahmed Cünûnî Dede ve halifeleri hakkında kısa bilgiler verilecektir.

Ahmed Cünûnî Dede'nin hayat ve faaliyetlerinden bahsetmeden önce yaşadığı asra -tasavvuf tarihini ilgilendirdiği kadarıyla- kısaca göz atmak faydalı olacaktır. Yaklaşık olarak XV. asrın ikinci yarısı ile XVI. asrın ilk yarısında yaşayan Ahmed Cünûnî Dede ile çağdaş olan sûfilerden bir bölümü şunlardır: Ümmî Sinan, Şâbân Velî, Hüsameddin Uşşâkî, Şemseddin Sivasî, Abdülahad Nurî, Hasan Kabadûz, Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi, Abdullah Bosnevî, Üftâde, Aziz Mahmud Hüdâyî, İsmail Rûmî, Sarı Abdullah...

nesi, İstanbul 1913; Can Kerametli, *Galata Mevlevîhânesi*, İstanbul 1978; M. Erdoğan, "İstanbul Mevlevîhâneleri", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sy: 4-5, 1976; E. Yücel, "Galata Mevlevîhânesi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sy: 2, 1979; S.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhâneler Kongresi-Tebliğler, Konya 1996.

3 Mevlevîhâneler diğer dergâhlara göre biraz şanslı sayılırlar. 1925'te tekkeler kapatılınca diğerleri tarihe karıştı. Konya'daki dergâhın 1926'da müze olarak açılması ve o dönem yöneticilerin Mevlânâ sempatisi, mevlevîhâneler için "yıkım" ve "çöküş"ü yavaşlatan bir unsur olmuştur. Müze açılış yazışmaları için bkz. M. Kara, *Buhara Bursa Bosna*, s. 571.

Hindistan'lı İmam Rabbânî'den beş sene önce 1620 de vefat eden Dede'nin çağı, mensup olduğu tarikatın yaygınlaşması açısından mühim bir dönem olmakla birlikte tasavvuf dünyasını etkileyen birçok olayın da şahididir. Bu sıkıntıların en büyüğü Kadızâde-Sivasî tartışmaları adı ile tarihe geçen olaylar zinciridir. Zaman zaman resmî makamların da Kadızâdeler tarafını tutmasıyla sertleşen bu zıtlasmalar nihayet tekkelerde yapılan semâ ve sesli zikirlerin yasaklanmasıyla zirveye ulaşmıştır. Dervişler bu olaya, "yasağ-ı bed." 1077 tabiriyle tarih düşürmüşlerdir. Neşatî'nin konu ile ilgili hissiyatı ise şöyledir:

*Men olundı Mevlevîler etmeğe
Hem semâ vü hem düdü deff ü ney*

*Neyler anlar nâmı cün derviş durur
Her birinin var başında tâc-ı key*

*Ebsem olsunlar otursunlar heman
Kalbden zikreyesinler bû ism-i bey*

*Ey Neşati, gûş idüb tarihini
Didi hâtiף hay hamûş oldu ney*

Konya'daki merkez dergâh postnişini Ebûbekir Çelebi ile Sultan'ın arası ilk zamanlar iyi idiyse de daha sonra bozulmuş ve idamı emredilmiş, Şeyhülislâm Şair Yahya Efendi'nin araya girmesiyle idam sürgüne çevrilmiş ve Şeyh İstanbul'a gönderilmiştir. Köprülü Mehmet Paşa'nın Kadızâdelilerin liderlerinden bir kısmını Kıbrıs'a sürmekle bu keşmekeşlik bir ara düzelir gibi olmuştur.

Melâmî Sütçü Beşir Ağa doksan yaşını geçkin olduğu halde 1073/1662'de Kadıköyfenari'nde öldürülmüş ertesi gün, aynı inançta olduklarını Şeyhülislâm'a bildiren kırk müridi de Fener'de boğdurulmuştur.

Ferruh Çelebi'den (ö. 999/1591) sonra Konya'da posta geçen Bostan Çelebi (ö. 1040/1630) zamanında Mevlevîlik için müspet gelişmeler olmuş, özellikle Sultan I. Ahmed'le kurduğu iyi münasebetler Şeyh'in imkânlarını da çoğaltmıştır. Bursa Mevlevîhânesi'nin kurulmasında büyük hizmetleri olan Sultan'ın şu gazeli de bu yakınlığı belgelemektedir:

*Mesnevîsin işidüb Hazret-i Mevlânâ'nın
Gûşvar oldı kulağında kelâmı ann*

*Deff ü ney nâle kılıb mevlevîler itdi semâ
Eyledik yine safasını bugün devranın*

*Emr-i Mevlâ ile bir himmet ede Mevlânâ
Gele ayağıma kim kelleleri a'dânın*

*Cedd-i âlâlarımâ himmet edegelmiştir
Ben de umsam ne aceb himmetin ol Sultanın*

*Bahtiyâ bendesi ol dergeb-i Mevlânâ'nın
Tabt-i manide odur padşeb-i dünyanın*

Ulemadan Vanî Mehmet Efendi ile (ö. 1096/1685) Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın arasının iyi olması sûfilere karşı takınılan olumsuz tavrın devam etmesine sebep olmuştur. Bu iki şahsa karşı çıkan Niyâzî-i Mısri (ö. 1106/1694) Limni'ye sürülmüştü. Benzer sebeplerden Halveti Karabaş Ali Limni'ye, Bursalı İsmail Hakkı'nın şeyhi Atpazarî Osman Efendi (ö. Kıbrıs 1101/1690) Şumnu'ya sürgün edilmişti. Bu olayların tabii neticesi olarak söz konusu yıllarda, semâ, raks ve deveran hakkında lehte, aleyhte birçok risâleler yazılmıştır.⁴ Semâ için ancak 1095/1684 yılında izin çıkabildi. Zihni Dede'nin müridi Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Naci Ahmed Dede (ö. 1120/1708) bu olay üzerine hissiyatını şu beyitle dile getirmişti:

⁴ Geniş bilgi için bk. Süleyman Uludağ, *İslâm Açısından Musiki ve Semâ*, Bursa 1992.

“Güldeste-i Riyâz-ı İrfân’ın ifadesiyle “Livâ-i Karaman’da, Lârende nam kasabada” Mevlevî bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Ahmed’in babasının adı kaynaklarda Süleyman olarak geçiyorsa da Bursa Şeriyye Sicilleri’ndeki bir kayıтта Yusuf olarak zikredilmiştir.”

*Gûş-ı can mülhem-i gaybî didi tarihini
Mevlevîler döndü canâ ışk-ı Mevlânâ ile*

Kâtib Çelebi bu tartışmaları *Mizânu’l-Hak fi İhtiyari’l-Ebakk* adlı Türkçe eserinde tenkit ve tahlil eder.⁵

Ahmed Cünûnî Dede

Güldeste-i Riyâz-ı İrfân’ın ifadesiyle “Livâ-i Karaman’da, Lârende nam kasabada” Mevlevî bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Ahmed’in babasının adı kaynaklarda Süleyman olarak geçiyorsa da *Bursa Şeriyye Sicilleri*’ndeki bir kayıтта Yusuf olarak zikredilmiştir.⁶ Doğum tarihini kesin olarak bilmiyoruz, 1020/1610 tarihlerinde ihtiyar olduğunu ifade ettiğine göre yaklaşık olarak 950/1543 tarihlerinde doğmuş olması tahmin edilebilir. İlk tahsilini doğduğu yerde yaptıktan sonra Konya’ya giden Dede, devrin medreselerine devam etti. Bir taraftan bu eski Selçuklu başkentinin özelliği, diğer taraftan ailesinden aldığı ilk tesirler sebebiyle Mevlevîliğe meylecti. Merkez dergâhla başlayan bu manevî alış-veriş yıllarca devam etti. Mevlevî kültürünün tabii neticesi olarak Farsça şiirler yazacak

kadar “*Mesnevî dili*”yle ilgilendi. Çilesini tamamladıktan sonra kendisine Bağdat Mevlevihânesi’nin Mesnevihanlığı teklif edildi. Bağdat’a gittikten sonra Sakıb Dede’nin ifadesiyle “...zaman-ı şeriflerinde ol muhtasar zâviye bir mufassal hangâh ve mahall-i icra-yı âyin” olmuştur.⁷

Bağdat’a gidiş ve dönüş tarihleri bilinmiyorsa da Başvekâlet Arşivi’ndeki 1019/1610 tarihli kayıttan Cünûnî’nin bu yıllarda orada olduğu anlaşılmaktadır. Denebilir ki Ahmed Dede, ömrünün en faal yıllarını Bağdat’ta, Bağdat Mevlevihânesi’nde hizmet vererek geçirmiştir. Ahmed Dede yaklaşık olarak 1020/1611 tarihlerinde Ahmed Niyâzî Dede’yi yerine halife bırakarak Konya’ya döndü. Niyeti ömrünün son yıllarını doğduğu yerde, Lârende’de geçirmek, orada kendi murakabe ve mukabelesiyle baş başa kalmaktı. Konya’da Ebûbekir Çelebi ile (ö. 1048/1638) karşılaştı. Sohbet esnasında Çelebi, Bursa’ya bir mevlevihâne yapmanın gereğinden bahisle bu işi Ahmed Dede’nin yapabileceğini söyledi. Dede ihtiyarlığını ve yukarıda söylediğimiz arzusunu ileri sürerek affını istedi. Bir müddet sonra Lârende’ye dönmek üzere Çelebi’ye veda ziyaretinde bulunan Cünûnî, bu sefer “burc-ı evliyâ diye bilinen bir yerde

5 Nşr. S.Uludağ-M. Kara, İslâmîde Tenkit ve Tartışma Usûlü, İstanbul, 1982

6 “... Derviş Ahmed Efendi b. el-Hac Yusuf el-Müştehir bi-Cünûnî”, *Bursa Şeriyye Sicilleri (BS)*, B 37/231, 12b.

7 *Sefîne*, III/57. Bu Mevlevihâne’nin şeyhlerinden biri de bestekâr Osman Dede’dir. (ö. 1918) Öztuna, *BTMA*, II/170-171.

Bursa
Mevlevîhânesi
yıkılmadan önceki
harap hali

mevlevîhânenin bulunmaması tuhaf değil mi” ifadesiyle karşılaştı. Çelebi Efendi’yi ikinci defa reddedemedi. Ahmed Dede, daha önceki yıllarda Bağdat’ta gördüğü bir rüyayı da hatırlayınca teklifi kabul etti.

Yeğeni Salih’i yanına alarak Bursa’ya gelen⁸ Ahmed Dede, *Güldeste*’ye göre, “Sedbaşı kurbünde vaki meşâyih-i sûtûde-siyerden Şeyh Yakub Efendi Zâviyesi’ne,”⁹ Sefîne’ye göre ise¹⁰ “Cami-i Kebîr civarındaki vaki zâviye-i kadime-i Mevleviyyeye” inmişlerdir. *Sefîne*’nin bu ifadesi haklı olarak “Bursa’da daha önce mevlevîhâne var mıydı?” sorusunu hatıra getirmektedir.

8 Rüya şöyle: Dede’nin eline bir gül verilmiş fakat kokusunu bir türlü alamamış. “Ne olurdu bu gülün güzelliğine uygun bir de kokusu olsaydı” diye kendi kendine söylenirken şöyle bir ses işitmiş: “Bu gül-i şadab-ı gülbin-i behcetın şemmesi sana Burusa’da resa olur”, *Güldeste*, 129-130, Atlansoy, *Bursa Şairleri*, 226.

9 *Güldeste*, 138.

10 *Sefîne*, III/58. Sedbaşı ile Ulu Cami’nin birbirine yakınlığı dikkate alınırsa bu iki yer ile aynı mekân kastedilmiş olabilir.

Bursa Mevlevîhâneleri

1. Bursa’da ilk Mevlevîhâne kaplıca yolunda Demirhisar diye bilinen yerde Hayreddin b. Garib tarafından yaptırılmış ve Mevlevî dervişlerine vakfedilmiştir. Daha sonraki yıllarda Dîvâne Mehmed, zâviyeyi genişleterek tamir ettirmiştir. Şeriyye Sicilleri’ndeki kayıtlardan anlaşıldığına göre Mustafa b. Ahmed 926/1519’da Mevlevîhâne’nin şeyhidir. 1020/1611’de ise dergâh oturulamayacak durumdadır.¹¹

2. Esrâr Dede, Derviş Hâzin’i anlatırken Bursa’da üç ayrı yerde Mevlevîhâne kurulduğuna işaret etmiştir. Birincisi Sultan Dîvânî’nin teşriflerinde¹² kaldıkları buk’a-i mübarekenin bir müddet “cılvegâh-ı âşıkân”

11 *Sefîne*, III/58; *Bursa Kütüğü*, III/332.

12 Rivayete göre Mevlânâ’nın *Dîvân-ı Kebîr*’ini İran’dan getirdiği için Dîvâne Mehmet, Sultan-ı Dîvâne gibi isimlerle de anılır. A. Gölpinarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, 103 (İstanbul 1953).

olduğunu söylüyorsa da bulunduğu yerden bahsetmemiştir. İkinci olarak Cami-i Kebîr yanındaki Mevlevîhâne'den, üçüncü olarak da Pınarbaşı'ndaki dergâhtan söz etmiştir.¹³

3. Geçici bir müddet için Mevlevîhâne görevi gören Setbaşı'ndaki Şeyh Yakup Efendi Dergâhı'nı da Bursa mevlevîhanelerinden biri olarak ele almak mümkündür. O yıllarda Şeyh Yakub Efendi İstanbul'da Eyüp'te bulunduğu tekkesi boştu.¹⁴

4. Mevlevîhâne: Ebûbekir Çelebi'nin Bursa'da bir Mevlevîhâne bulunmamasını "mahall-i taaccüb ve istiğrab" olarak görmesi ve Ahmed Dede'yi ikna etmesi üzerine Bursa'daki Yakub Efendi Dergâhı bir müddet "icra-yı de'bû âyin" için mekân olmuştur.

İsmail Belîğ'in beyanına göre Ahmed Cünûnî Dede yaşlı dostu Dervîş Mehmed'den Mevlevîhâneyi nerede yapacaklarını istihare yoluyla tesbit etmesini istemiş, bunun üzerine Pınarbaşı'nda dergâhın yapılmasına başlanmıştır. Sakıb Dede'ye göre ise Mevlevîhânenin yerini bizzat Dede seçmiştir.¹⁵ Haylî mahlaslı şairin Mevlânâ , Cünûnî ve dergâhla ilgili mısraları ve düşürdüğü tarih ise şöyledir:

*Hamdülillâh ki bu diyar içre
Âşikâr oldu sırr-ı Mevlânâ*

*Geldi bir mürşid-i tarik-ı İlâh
Urdı işbu makam-ı hûba bina*

*Dimiş ana meğerki rüyada
Server-i enbiyâ Resûl-i Huda*

*Sana emroldı cânib-i Hak'dan
Eyle var Bursa şehrini me'va*

*Emrine imtisâlen ol da gelüb
Kıldı hük-m-i şerifini icra*

*Mevlevîler bu cây-ı dilkeşde
Süricek döne döne zevk u safâ*

*Hikmet-i evliyâ ile Haylî
Didi tarih için bu beyti ana*

*Mevlevîhâneyi Cünûnî Dede
Eyledi hû diye diye ibyâ (1024)*

Bursa Şeriyye Sicilleri'ndeki kayıtlara göre 1020/1611 tarihinde Sultan I. Ahmed, Bursa mukataasından yüzbin akçe harcanarak bir mevlevîhâne yaptırılmasını emretmişti.¹⁶ Pınarbaşı Veziri mahallesindeki bir ev on bin gümüş akçeyle Ahmed Dede tarafından satın alınarak 1025/1616 tarihinde dergâha ilhak edilmiştir.¹⁷ 1023/1614 yılında Tefsirhan mahallesinden Ali Bey'in karısı Fatma Hatun yirmi bin dirhem akçeyle satın aldığı hanı, *Mesnevî-i Şerif* okunmak şartıyla dervişlere vakfetmiştir.¹⁸ Yine Ahmed Cünûnî Dede kale duvarına bitişik harap bir evi üç bin akçeyle tamir ettirerek kırk akçe ile kiraya vermiştir.¹⁹

Dede yaptırdığı âsitânede altı yıl hizmet verdikten, şeyhlik ve mesnevîhanlık yaptıktan sonra 1030/1620 tarihinde Hakk'a yürümüştür. Beyânî'nin vefatına düşürdüğü tarih şöyledir:

¹⁶ BS, B 28/221, 147a.

¹⁷ BS, B 227/64.

¹⁸ BS, B 33/227.

¹⁹ BS, B 231/12, 37/231, 12b. Mevlevîyye tarikatında zâviye olarak kabul edilen seksen civarında dergâhın isimleri için bkz. Gölpinarlı, *age*, 330.

¹³ *Sefîne*, III/60.

¹⁴ *Güldeste*, 138. Klâsik kaynaklar, Ebubekir Çelebi'yi o yıllarda merkez tekkenin postnişini olarak gösterirse de kendisinin selefi Bostan Çelebi 1040/1630 tarihinde vefat ettiğine göre bunun doğru olmaması gerekir.

¹⁵ *Sefîne*, III/58.

Ârif-i billâh Cünûnî Dede
Olmuş idi ana müyesser fütub
İtmek için def'-i humar-ı bayat
Câm-ı ecel çekdi misâl-i sabûh
Naklîne tarîh Beyânî didi
Kaldı Cünûnî Dede teslim-i rub (1030)

Eserleri

Kaynaklar Cünûnî Ahmed Dede'nin şairliği, Türkçe, Farsça pek çok şiir yazdığı konusunda müttefik iseler de bu şiirlerden pek azı bize kadar ulaşmıştır. Bunlar da bir Türkçe, bir Farsça gazel ile bir Türkçe dörtlüktür. Yine kaynaklardaki bilgilere göre şiirlerinin bir araya getirilmesine kendisi müsaade etmemiştir. Bu tavır onun mahiyetkârlığı ve Melâmî meşrebiyle izah edilebilir. Şairliğinden hareketle şu da düşünülebilir: Yarım asra yaklaşan sürede mesnevihanlık yapan bir Dede'nin *Mesnevî* ve Mevlevî kültürü ile ilgili bir eser yazmış olması da muhtemeldir. Ama bu konuda tatmin edici bilgilere şimdilik sahip değiliz. Esrâr Dede onu divân sahibi bir sûfi olarak gösterirse de şimdilik yukarıdaki bilgileri doğru kabul etmek gerekir. Sakıb Dede ise sık sık coşup kendinden geçmesi sebebiyle Cünûnî mahlasını kullandığını söyler.

Cünûnî dir, Cünûnî dir, Cünûnî
Olubtur nefî-i emmare zebûnî

Mısraları:

Men tûti-i kudsem ten-i fanî kafesimdir
İhya iden enfâs-ı Mesihâ nefesimdir

Men bâr-i emanet çekici ol şutûrum kim
Nâlem reb-i maksûduma bang-i ceresimdir

Dil virmedi dünyaya olan ârif-i billâh
Bunca sebab-i meks beva vü bevesimdir

Ol lem'a-ı ruhsar dürür asl-ı simaım
Musa sıfatım nur-ı şecer muktebesimdir

Gencine-i esrâr olalı kalb-i Cünûnî
Nefs ecderi hakka ki kemine asesimdir

Yekta güberim meclis-i rindan sadeşimdir
Şems-i tarabım meygede beyt-i şerefimdir

Has itdi Cünûnî bana sultan-ı mababbet
Bu mansıb-ı makûlede Mecnun seleşimdir

Bursalı Meslektaşları

Yukarıda Cünûnî Dede ile çağdaş olan mutasavvıflara işaret edilmişti. Şimdi de onun yakın meslektaşları, Bursa'daki muhtelif tarikatlara ait tekkelerin başında bulunan şeyhlerin bir dökümü verilebilir:

Şeyhin Adı	Vefat Tarihi	Tekkesi
Ali Efendi	1025/1616	A. Paşa-yı Fenarî
Süleyman Efendi	1064/1654	“ “
Ali Efendi	1020/1611	Emîr Sultan
A. Mehmed Efendi	1059/1649	“
Sır Ali Efendi	1045/1636	Eşrefzâde
Eyüp Efendi	1030/1621	Eyüp Efendi
Saçlı Ali Efendi	1051/1641	Hamam Tekke
Hüsameddin Efendi	1042/1632	Temenye
Mehmet Efendi	1060/1650	İncirli
Abdülğani Efendi	1028/1618	Kâsım Subaşısı
Çelebi Efendi	1025/1616	Mısrî
Muhyiddin Bursevî	1090/1679	Üçkozlar
Kutub İbrahim Efendi	1089/1678	Üftâde

Mustafa Efendi	1030/1621	Yöğurtlubaba
Mehmet Efendi	1040/1630	Zeyniyye

Tesirleri

Ahmed Dede, Osmanlı Devleti'nin iki mühim kültür merkezinde hizmet veren sülfillerden biridir. Bağdat ve Bursa bu yüzyıllarda oldukça canlı, kültürel bir vasata sahip bölgelerdi. Dolayısıyla o sadece Bursa ve bölgesinin değil, Ortadoğu'nun din, tasavvuf ve kültür dünyasının mütevazı mimarlarından biri sayılmalıdır. Mesnevihanlığının yanında teşkilâtçılığıyla da dikkati çeken Dede, *Mesnevî*'den aldığı ilhamı binlerce gönüle aktarmış, onlarla coşmuş, onlarla derunî duygular yaşamıştır. Bu arada unutmamak gerekir ki her Mevlevihâne aynı zamanda Farsça öğretim yapan bir filoloji merkezidir. Farsça dolayısıyla İran edebiyatının müslüman toplumlarda yaygınlık kazanmasında Mevlevîliğin tesiri apaçık ortaya çıkmaktadır. Dede, Bağdat'tan Bursa'ya kadar uzanan geniş bir alanda hizmet vermesi sebebiyle, sülfiller, yöneticiler ve özellikle Mevlevîler arasında çok tanınan ve sevilen şahsiyetlerden biri olmuştur.

Özellikle mesnevihanlığı yoluyla, *Mesnevî* ve Mevlevî kültürünün yaygınlık kazanmasına olduğu kadar Anadolu topraklarında tasavvufi zihniyetin oluşmasına da doğrudan tesir etmiştir. Konya-Bağdat-Bursa arasındaki topraklarda onun yetiştirdiği derviş ve müridler vasıtasıyla bu zihniyete süreklilik kazandırılmıştır.²⁰

20 Bu açıdan Bağdat Mevlevihânesi'nin tarihi de önemlidir.

Teşkilâtçılığı

Türkçe-Farsça şiiirlerin şairi, mesnevihanlığı ve âsitâne şeyhliğinin yanında, onun teşkilâtçılığına da temas etmek gerekir. Dede'nin, kurulmuş, belli bir düzen içinde hizmet veren dergâhlara değil de Bağdat, Bursa gibi kurucu bir şahsın gayret ve himmetine ihtiyaç gösteren

Bursa
Mevlevihânesi
Vakfiyesi,
Süleymaniye
Kütüphanesi Lala
İsmail Bölümü,
No: 737

merkezlerde görevlendirilmesi bir tesadüf eseri olmamalıdır. Nitekim Bağdat'a gider gitmez yaptığı ilk işlerden biri işgal edilen dergâhın vakıflarını geri almak için faaliyete geçmesidir. Durumu bir mektupla İstanbul'a bildirmiş ve gerekli işlerin yapılmasını istemişti. "... Bağdat beylerbeyine ve kadısına hüküm ki.." diye başlayan Padişah'ın cevabında durum özetlendikten sonra şöyle denilmektedir: "...Mahall-i mezbûrda vâki Mevlevihânenin kadimden sicilde mukayyed ve mestur evkaf varsa giru, olduğu üzere zabt itdürüb fukaranın maaşına kimesneyi dahl ve deaddi etdirmeyesin..."²¹

Başvekâlet Arşivi'nde yer alan bu 1016/1610 tarihli vesikada Şeyhimizin ismi şöyle geçmektedir: Bağdat Mevlevihânesi Şeyhi Mevlânâ Cünûni. Bursa'daki faaliyetlerin kalıcı olması bu bilgi ve tecrübe birikiminin neticesidir. Dergâhı kurması, dergâhın hayatiyeti için vakıflar temin etmesi veya diğer muhibbanca tahsis edilen vakıfların en verimli bir tarzda kullanılmasının neticesidir ki Bursa Mevlevihânesi bu şehirdeki dergâhların en büyüğü, mekân olarak en geniş ve en teşkilâtlısı olmuştur.

Cünûni Dede'nin vefatından sonra dergâhın maddî gelirleri ve onarımı ile ilgili olarak Bursa Kadı Sicillerinde ve kitaplarda yer alan bazı kayıtlar ise şöyledir:

1633'te dervişlere taamiyesi kâfi gelmediğinden ihtisab mukataasından günlük üç vukiyye et verilmesi fermanla emredilmiştir.²² 1758'de IV. Murad devrinden beri verilmekte olan üç vukiyye koyun etinin aynen verilmesi tekid

edilmiştir.²³ 1775'te Mevlevihâne harap ve "mail-i türab" olmakla Cizyedârzâde Hacı Hüseyin ve Hassa mimarı İsmail Halife taraflarından yapılan keşif defterinde 1268 kuruş ve 85 akçe ile türbenin üstü ve bitişiğindeki meydan odası ve semâhâne döşemesi ve dervişlerin hücreleri ve mutfağı tamir ettirilmiştir.²⁴ 1815'te tekkenin varidatı olmadığı, içinde oturan dervişlerin düçar-ı ızdırıp oldukları için Hüdâvendigâr valisi Nureddin Paşa mutfağının küşadıyla zaruretlerini azaltmış ise de yeniden vazife tevcihi memnuattan olduğundan Bursa bağ pazarı, ipek terazisi ve Mudanya gümrüğü mallarından günlük yüzer akçeden üç yüz sağ akçe yevmiye tayin edilmiştir.²⁵ 1819'da Mevlevihâne dervişleri için 150 kuruş tahsis edilmiştir.²⁶ 24 Nisan 1891'de Hüdâvendigâr vilâyeti valisi Mahmut Celâleddin Paşa tarafından semâhânenin tamirine başlanılmış ve Hazine-i Hassa'dan beş yüz lira ihsan edilmiştir.²⁷

Cumhuriyet devrinde bazen cami, bazen depo, bazan da karakol olarak kullanılan Bursa Mevlevihânesi zamanla bakımsızlıktan çökmüş ve tarihe karışmıştır. 1953 yılından itibaren arsası üzerinde su deposu yapılmış bu yanlış karar hükmünü 70 sene sürdürmüştür. Nihayet yanlış karar Bağdat'tan dönmüş yapılan semahane, selamlık derviş hücreleri ve türbe 7 Ekim 2023 tarihinde "Kültür Merkezi" olarak yeniden hayata "merhaba" demiştir.²⁸

23 BS, B 172/89.

24 Bursa Kütüğü, II/333.

25 Age., III/332.

26 agy.

27 Başvekâlet Vakıf Dosyaları, Nu. 22462.

28 Eşrefzâde Safiyyuddin Erhan Bey'in bu çorbadaki tuzu çok önemlidir.

21 Mühimme, 79, s. 264/923.

22 BS, B 53/247, 165B.

Vakfiyeler: Bursa'dan Medine'ye Uzanan El

Bu bölümde Bursa Mevlevihânesi ile ilgili iki vakfiye tanıtılacaktır. Bunlardan biri Ahmed Cünûnî Dede'ye, ikincisi Muhammed Kalanisî'ye aittir.

I.

Cünûnî Dede'nin 1026 tarihini taşıyan vakfiyesinin ilk satırları çok farklı bir konuya; insanın istidat ve kabiliyetlerine göre yaptığı hizmetlerin tasnifine ayrılmıştır:

1. Menba-ı fezail-i ilmiyye olanlar sultanu'l-ulema olur.
2. Mecma-ı kemâlât-ı aliyye olanlar molla,
3. Calis-i seccade-i şeriat olanlar medâr-ı salah-ı din,
4. Haris-i mülk ü millet olanlar nazzâm-ı âlem ve gavs-ı müslimin,
5. Mahza zât-ı alişanına ve cezbe-i aşka talib olanlar meczûb ve divâne,
6. Menba-i ilm ü irfân ve maden-i meşhûd-ı ikan olanlar ârif-i yegâne,
7. Tahsil-i hakikat ve tekmil-i tarikat idenler fukaraya mürşid,
8. Kimi de hayır ve hasenata delâlet ider.

Vakfiyede ismi geçen Mevlevihâneler şunlardır: Konya, İstanbul, Edirne, Selanik, Mısır, Halep, Şam ve Bağdat.

Ahmed Dede'nin ifadelerinden vakıf gelirleri şu üç gaye için kullanılacaktır:

1. Dervişan ile cemiyet,
2. *Mesnevî-i Şerif* nakl ü kıraat,
3. Semâ ve safa ile ayin-i hazret-i Mevlânâ'yı icra.

“...Ve her haftada iki gün dervişan-ı dilrişan mutâd üzre alî cemiyet idüb *Mesnevî-i Şerif*

nakl u kıraat olunub semâ ve safa olunmağla ol makam-ı dilgüşa bir mertebe nur u safa tahsil itmiştir ki...” Dede'nin vakfiyesinin en önemli tarafı ise Medine'ye Ashab-ı Suffa'ya kadar uzanan bir muhabbeti belgeleyen şu ifadelerdir:

“...Eğer mürur-ı eyyam ve kürur-ı şuhur u a'vam ile hangah-ı mezburde fukara-yı Mevleviyyeden kimesne olmayub semâ ve safa vu ayin-i Hazret-i Mevlânâ icra olunmaz ise mahdud-ı mezburun amme-i menafii Medine-i Münevverede -ala sakiniha tahiyat-ı mükerrere- Ashab-ı Suffa dimekle marufetü'l-ittisam olan fukara ve sulehâ-yı kirama sarf oluna..”

Ey, fırın, su kübü ve ağaçların gelirlerinden oluşan vakıf şu anlamlı dua ile sona ermektedir: “Dergâh-ı azamet-i penah-ı ilahdan mütazarradır ki ila yevmi'l-haşr ve'l-mizan, zikrolunan hangâh-ı safvet-nişan taife-i dervişana aşıyan olub bu cemiyet perişan olmaya amin...”

Vakıf, Cünûnî Dede'nin yerine geçen “halife ve mesnevihan ve mürşid ve mürebbi-i dervişan olan zât-ı alişana...” meşrut kılınmıştır.²⁹

II.

Saray Mahallesi'nden Muhammed b. Yusuf el-Kalanisî tarafından kurulan vakfiye de 1026 tarihini taşımaktadır. Bir Mevlevî dervîşi olan Kalanisî “maye-i muhteşemî hidmet-i dervişanest” fehvasınca Dikencik Köyü yakınında Çakal Ormanı denen yerde

29 Süleymaniye Ktp. Lala İsmail Kit. nu. 737. 81b-86a. Bu vakfiyeleri temin edip gönderme lütfunda bulunan Dr. Barihuda Tanrıkorur Hanmefendi'ye teşekkür ederim.

Cümni Ahmed
Dede Türbesi

bulunan mal ve bu mal üzerindeki meyva ağaçlarını vakfetmiştir.

Vakfiyede sarf yerleri şöyle tesbit edilmiştir:

1. Mesnevihan ve halifeye yevmî üç akçe
2. *Mesnevî-i Şerif* kıraat idüb badehu *Kur'an-ı Azim*'den bir aşr-ı şerif tilavet iden kimesneye yevmî bir akçe,
3. İmamet hizmetini iden kimesneye dahi yevmî bir akçe.

Vakıf, vakıf gelirleri çok olursa "re'y-i mütevellî ve halife" ile uygun olan yerlere sarf edilmesini öngördüğü gibi "... mürûr-ı eyyam ve kürûr-ı a'vam ile mesarif-i mezbureye sarf müteazzir olursa fukaraya sarf oluna" diye bir şart ilave etmeyi de unutmamıştır.

Vakfa nazır olarak Sinan Çelebi b. Seferşah tayin edilirken, Kalanisi, kendisinden sonra tevliyeti "Mesnevihan ve halifeye" bırakmaktadır.

Her iki vakfiye de Selisî Efendi tarafından tescil edilmiştir.³⁰

Kubbedeki Şiir

5.5.1939 tarihinde semâhânenin kubbe içi badanalırken Zeki Pınar, kubbede siyah boya ile yazılmış olan bir gazeli badana ile kapanmadan önce yazmış ve Bursa Halkevi tarafından çıkarılan *Uludağ* dergisinde neşretmiştir. Z. Pınar, Bursa Mevlevihânesi ile ilgili bilgilere hiçbir eserde rastlayamadığını, Mevlevilik incelenmeden Bursa tarihinin eksik kalacağını ifade ettikten sonra şöyle devam ediyor: "Müzik, şiir, semâ gibi güzel sanatların üç esas rûknünü tasavvuf ideolojisi içinde yoğuran bu Türk menşeli tarikatın ince rind dervişleri Yeşil Bursa'nın manevî duygulara, melânkoliye pek uygun olan havası ve güzellikleri içinde kim bilir nasıl bir hayat sürmüşlerdir?" Destur ya Hazret-i Mevlânâ başlığını taşıyan gazel³¹ şöyle:

Sâkî-i gülruh ki ser-germ-i şarâb eyler semâ'
Şevka gelmiş çarha girmiş âfitâb eyler semâ'

Pertev-endâz olalı aks-i izâr-ı sâgara
Şekl-i fânûs-ı hayâlî her habâb eyler sema'

30 Süleymaniye Ktp., Lala İsmail Kit. nu: 737, 86.

31 *agd*, sy: 35, 1941.

Nazrasın eyler tecelli hâsiyet sergeştegân
Kûh u hâmûn baksa bî temkîn ü tâb eyler
semâ‘

Sen şumârını unutma subhanın zâhid hemân
Aklın irmez Mevlevîler bî-hisâb eyler semâ‘

Nûş idüp sahbâ-yı aşkı dest-efşân pay-kûb
Sûfi-i âşufte sermest ü harâb eyler semâ‘

Hâlet-efzâ ol kadar işret-geh-i kâşânemiz
İltihâb-ı şevk ile sîh-i kebâb eyler semâ‘

Tâk-ı ayyûka kanâdîl-i nücûm âvîhte
Rûz u şeb fânûs-ı nüh nîlî kıbâb eyler semâ‘

Yakdı âfâkı şerâr-ı âh-ı âşık sanmanız
Şu‘le-i cevvalê-i tîri-şehâb eyler semâ‘

Etmede tûlâb nehr-âsâ enîn-i dilhrâş
Mevc-i kâsir bâz-gûn pür-ızdırâb eyler semâ‘

Kâlib-i fersudemiz Hâtif yem-i endişede
Mevce-i girdâb-veş pür piç ü tâb eyler semâ‘

Cünûnî Dede için

Baldırzâde’nin “gülşen-i sıdk u safanın
andelibi hoş-nevası ve vadi-i aşk-ı İlâhî’nin
Kays-ı şeydası” diye tavsif ettiği şair Cünûnî
Dede’yi biraz da onun kabirini farklı
zamanlarda ziyaret eden Mevlevî şairlerin
ifadeleriyle tanıyalım. 1230/1815 yılında
merkez âsitânede postnişin olan Hemdem
Çelebi’nin Dede’nin huzurundaki duyguları
şöyle:

*Vâkıf-ı ilm-i ledünnî mest ü bî-sabr u sükûn
Mekteb-i aşk içre üstâd bemçü molla-yı Cünûn*

*Vâris-i sultan-ı simâî mazbar-ı şems-i Huda
Ârif-i esrâr-ı vahdet kâşif-i esrâr-ı nûn*

*Vâkıf idi ilm-i resmîyye seraser terk idüb
Dâne-i hardal kadar gelmezdi çeşmine fümûn*

*Hazret-i Ahmed Cünûnî iftibâr-ı Mevlevî
Eyle imdad bendene şabım be bakkı kâfu nûn*

*Âsitân-ı pîr-i ekberden çü geldim nezdine
İtme mabrûm Hemdem’i ey vâkıf-ı cümle şuûn*

1327/1909’da Kastamonu, 1332/1913’de Halep,
1340/1924’te Üsküdâr Mevlevîhânesi’ne
postnişin olarak tayin edilen Ahmet Remzi
Dede (Akyürek)’nin mısraları da şöyle:

*Olma dil-dâde sakın akl-ı meaşa beri gel
Mazbar-ı akl-ı küll ol feyz-i Cünûnî Dede’den*

*Hangâbında olub silsile-i cünban-ı fümûn
Maksad-ı kalbini bul feyz-i Cünûnî Dede’den*

...

*Dil-i dîvâne yüz sürmekle hamdolsun müşerrefdir
Der-i dârüsselâmi Hazret-i Ahmed Cünûnî’den*

*Dolaşdım derbeder dârüş-şifa-yı debrî avare
Ümidim lutf-ı ihsan himmet-i Ahmed Cünûnî’den*

Bursa Mevlevîhânesi’nin postnişinleri

Ahmed Cünûnî Dede	(ö. 1030/1620)
Zihni Salih Dede	(ö. 1073/1662)
Mehmed Dede	(ö. 1115/1703)
Salih Receb Dede	(ö. 1129/1717)
Sâhib Salih Dede	(ö. 1131/1718)
Mehmed Şeyhî Dede	(ö. 1151/1738)
Ataullah Dede	(ö. 1214/1799)
Salih Dede	(ö. 1246/1830)
Mehmed Dede	(ö. 1248/1832)
Nizamuddin Dede	(ö. 1269/1852)
Sabri Dede	(ö. 1288/1871)
M. Şemseddin Dede	(ö. 1349/1930)

Şimdi Şemseddin Mısri/Ulusoy’un
eserlerinden istifade ederek bu şahsiyetler
hakkında kısa bilgiler verelim.

1. *Zihni Salih Dede*: Ahmed Dede’den sonra
postnişin olan ve bu görevi 43 sene müddetle
sürdüren Zihni Salih Dede, mürşidinin

Mevlevihâne son postnişini Mehmed Şemseddin Efendi

yeğenidir. Sakıb Dede'nin ifadesine bakılırsa Cünûnî, daha sağlığında görevi Salih Dede'ye devretmişti:

“...nazarkerde ve veliahtları olan Salih Dede hazretlerini hidmet-i mesnevihanî ve nezaret-i ihvan ve hullanide niyabetle mümtaz buyurup kendileri küşe-nişin ferağ-ı bâl ve muğtanım-i safa-yı hal...” olmuşlardı.³²

Şu mısralar onundur:

Beyza-yı tuğra-yı devletdür külâb-ı Mevlevî

Tüde-i şehrab-ı izzetdür külâb-ı Mevlevî

Şevk ile gerdandur bezm-i talebte muttasıl

Sagar-ı sabba-yı vahdetdür külâb-ı Mevlevî

Lâbüd eyler mâlik-i dibim-i Mısr-ı itibar

Kelle-i kandı hidayetdür külâb-ı Mevlevî

Şem'-i dil nurun rişab-ı münkirandan bîfz içün

Zibniya, fanus-ı hikmetdür külâb-ı Mevlevî

Salih Dede'nin vefatına düşürülen tarih ise şöyledir:

Şeyb-i vâsıl ki dem-i nezîde rub-ı pâki

Duydu Gülzâr-ı hüviyyetten iren rayihayı

Bâl açub âlem-i lâbuta ki itdi pervaz

Kendiye hem-rah edindi amel-i salihayı

Fukarası didiler rıblet-i tarihin o dem

Rub-ı Salih Dede'ye okuyalım Fâtihayı

(1073)

Salih Dede'nin, yarım asra yaklaşan şeyhliği esnasında yüzlerce insana faydalı olduğunu düşünmek zor değildir. Ancak Dede'nin yetiştirdiği insanlardan ikisini özellikle belirtmek gerekir. Bunlardan biri Galata Mevlevihânesi şeyhi olarak tanınan Gavsî Ahmed Dede'dir (ö. 1109/1697).

³² Sefîne, III/63; Bursa Dergâhları, 498.

Salih Dede'nin yetiştirdiği ikinci mühim şahıs Naci Ahmed Dede'dir (ö. 1120/1708). Beşiktaş, Galata ve Yenikapı Mevlevihânelerinde şeyhlik yapmış olan Naci Dede'nin *Dîvân*'i vardır.³³

2. *Mehmed Dede*: Salih Dede'nin oğludur. Küçük yaşta iken babası vefat ettiği için tasavvufi terbiyesinde Niyâzî-i Mısrî'den istifade etmiştir. Hayatı ve eserleri biraz sonra kendisinden bahsedeceğimiz Şeyhî Mehmed Dede ile birbirine karıştırılır.³⁴ En meşhur müridlerinden biri Pendarî Ahmed Dede'dir (ö. 1120/1708). Salih Dede'nin müridi Naci Ahmed Dede, Yenikapı Mevlevihânesi'ndeki postnişinliğini ihtiyarladığını sebep göstererek Kârî-i *Mesnevî* Bolvadinli Pendarî Dede'ye bırakmıştı.

3. *Salih Dede*: Mehmed Dede'nin oğludur. Asıl adı Salih olan Zihni Salih Dede, dîvânı olan Mevlevî şeyhlerindedir.³⁵ 1718 tarihinde "keşmekeş-i alâyık-ı dünyadan el çekip kurb-ı hamûşana vasil olmuştur." *Güldeste* sahibinin, postnişin oluşuna düşürdüğü tarih şöyledir:

*Didi tebriğine geldikte Belîğ tarihin
Oldı sadru'l-fukara Salih Efendi'ye seza*

Derviş Sahib, en meşhur mürididir. Derviş Sahib, Bursalı Mehmed Ağa'nın oğludur ve esas adı İsmail'dir.³⁶

4. Şeyhî *Mehmed Dede*: Sahib Salih Dede'nin kardeşidir. Ağabeyinin vefatından sonra

şeyh olmuştur. Esas ismi Mehmed olup Şeyhî, şiirde kullandığı mahlasıdır.³⁷ Eserleri vardır.³⁸

5. *Mehmed Sadık Dede*: Salih Dede'nin oğludur. Abdussamed-zâde Seyyid Mehmed'in vefatına düşürdüğü tarih şöyledir:

*Yâ ilâbî Şeyh Mehmed Sadık'm
Cennet-i adn ola kabr-i envveri*

*Çok zaman iblâsla olmuş idi
Salikân-ı Mevlevînin rehberi*

*Âkıbet câm-ı mematı nûş idüb
Hakk'a teslim eyledi can u seri*

*Oldı tarihi bu nazm-ı âbdâr
Nûş ide me'vada âb-ı kevseri*³⁹

6. *Ataullah Dede*: Mehmed Sadık Dede'nin oğlu olan Ataullah Dede, 1182/ 1768 tarihinde Mevlevihâne'nin şeyhi olmuştur. Mi'râciyye okunması geleneğini 1208/1793 tarihinde Bursa Mevlevihânesi'nde başlatan Dede, 1214/ 1799 tarihinde vefat etmiştir. Muhtemelen bu Mi'râciyye, bugün hâlâ mi'râc geceleri Bursa'da okunan Nayî Osman Dede'nin (ö. 1142/ 1729)

*Evvel Allah adımı yâd eyleriz
Dil dil olmuş kalbi dil-şâd eyleriz*

diye başlayan mi'râciyyesidir.⁴⁰

33 İÜ. Ktp. Ty., Nu. 1245

34 *Osmanlı Müellifleri*, I; *Gülzâr-ı Suleha*, 108a; *Hulâsa*, 22a; *Güldeste*, 133; *Bursa Dergâhları*, 499.

35 *Bursa Dergâhları*, 500.

36 *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*; *Semâhâne*, 137.

37 *Bursa Dergâhları*, 501.

38 *Gülzâr-ı Suleha*, 108a, 123b, 124a; *Bursa Dergâhları*, 503.

39 *Gülzâr-ı Suleha*, 123b.

40 Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râcnâmeler*, İstanbul 1987; Mustafa Kara, "Mi'râc Mi'râciyye ve Bursalı Safiye Hâtun'un Vakfiyesi," *UÜ İFD*, S. VII, cilt: VII, Yıl: 7, (1998). Tanburî Cuneyt Bayraktar'ın Miraciyye üzerine yaptığı yüksek lisans tezi Miraciye hân-ların işini biraz kolaylaştırmıştır. Ayasofya Cami-i Kebir'inde 2021 yılının Mirac kânilinde ilk defa okunmuştur. Safiyyuddin Erhan Bey'in desteğiyle Miraciyye belgeseli çekilmiştir.

İhya edilen
Mevlevihânenin
semâbanesi

Dede'nin döneminde dergâh büyük bir onarım geçirmiştir. Bu onarımda Sadrazam Derviş Paşa'nın ve Cizyedârzâde Hüseyin Ağa'nın büyük gayretleri vardır. Bu onarım için uzun bir şiir yazan Abdussamedzâde'nin son beyti şöyledir:

*Zabidâ, inkârı ko zira ki bu dergâh içre
Okunur şam u seher Mesnevî-i Mevlânâ*

Gülzâr-ı Sülehâ yazılırken Dede postnişindi.⁴¹

7. *Ahmed Dede*: Atullah Dede'den sonra dergâhın şeyhliğini üstlenen Ahmed Dede 1218/1803 yılında vefat etmiştir.⁴²

8. *Salih Dede*: Atullah Dede'nin oğludur.

Babalarının vefatından sonra ağabeyi Ahmed Dede ile beraber şeyh olmuş, onun vefatından sonra Salih Dede'nin şeyhliği müstakil olarak devam etmiştir. Merkez dergâh postnişini Hemdem Çelebi 1282 Rus harbine katılmak üzere İstanbul'a dokuz derviş göndermiş, Salih Dede'yi de kendisine vekil tayin etmişti.⁴³

9. *Mehmed Dede*: Salih Dede'den sonra Mehmed Dede posta geçmiştir. Vezirlik rütbesi alınarak önce Kütahya'ya, daha sonra Bursa'ya sürülen Abdurrahman Nâfiz Paşa (ö. 1269/1852) şeyhin dostlarından. Paşa vaktinin çoğunu Mevlevihâne'de geçirir hatta meydanı süpürürmüş. Bir ara Şeyh Mehmed Dede kendisine, eski itibar ve

41 *age*, 123b; *Bursa Dergâhları*, 504.

42 *Bursa Dergâhları*, 505.

43 *Gülzâr*, 123b; *Gölpınarlı, age*, 175; *Bursa Dergâhları*, 505.

rütbesine kavuşacağını söylemişti. Bu durum gerçekleşince Paşa, dergâha maddî kaynaklar bulmayı hiç de geciktirmemişti.⁴⁴

10. *Nizameddin Dede*: Babasından sonra postnişin olan Nizameddin Dede'nin bu görevi 21 sene sürmüştür.⁴⁵

11. *Mehmed Şemseddin Dede*: Bursa Mevlevihânesi'nin son şeyhi olan Mehmed Şemseddin Dede 1270/1854 yılında Bursa'da doğdu. Babası Nizamuddin Dede, annesi ise Emîr Sultan'ın torunlarından Ümmügülsüm'dür. Babası vefat ettiğinde yaşı çok küçük olduğundan şeyhlik görevini uzun yıllar dergâhın açıcıbaşısı Sabri Dede

vekâleten yürütmüştür. 1888 yılında Abdülvahid Çelebi'den meşihatnâme alan⁴⁶ Dede 18 yaşında iken postnişin olmuştur. Arapça-Farça bilgisinin yanında tıp ve edebiyata da meraklı olan Dede, tekkelerin kapanmasına kadar bu görevi sürdürmüştür.⁴⁷

Birinci Dünya Savaşı'nda ilân edilen cihad-ı ekbere katılmak üzere yetmiş müridiyle beraber Konya'ya gitmiş, ancak şeyhlerin en kıdemlisi ve yaşlısı olması sebebiyle Veled Çelebi tarafından Çelebi Vekili olması uygun görüldüğünden tekrar Bursa'ya dönmüştür.⁴⁸

46 Gölpinarlı, *age*, 400.

47 Merhum Celâleddin Çelebi'nin Celâl Bayar'dan duyduğuna göre, tekkelerin kapanmasından önce dergâhta yapılan son semâ âyini Abdülhalim Çelebi idâre etmişti. (Şifahi bilgi). Ayrıca bkz. Demirağ, *age*, 46 vd.

48 M. Şemseddin Efendi'nin hayatı ile ilgili bilgileri dostum Safiyyüddin Eşrefoğlu'nun aracılığıyla temin ettim. Kendisine teşekkür ederim.

44 M. Ziya, *Yenikapı Mevlevihânesi*, 105; *Bursa Dergâhları*, 507.

45 *Bursa Dergâhları*, 510.

1925'ten sonra semâhânenin mescid haline getirilmesiyle bir müddet burada imam-hatiplik yapan Dede, 20 Ağustos 1930 tarihinde vefat etmiş ve Pınarbaşı mezarlığına defnedilmiştir. Meslektaş *Yâdigâr-ı Şemsî* sahibi vefatına şu tarihi düşürmüştür.⁴⁹

*Söyledim cevber gibi Şemsî-i Mısrî tarihin
Erdi şeybu'l-Mevlevî Şemsî de Mevlâsına*

Tahirü'l-Mevlevî'den Ahmed Remzî Dede'ye

Tahirü'l-Mevlevî (Olgun) ile Ahmet Remzî Dede arasındaki mektuplaşmalar pek çok konuda bize bilgi sunmaktadır. Bunlardan biri de yaklaşık 120 sene önce Bursa'yı ziyaretlerinde Tahirü'l-Mevlevî'nin yazdığı mektuptur.

Önce Bursa'da kısa bir tur attıktan sonra Bursa Mevlevihânesi'nin içine girelim ve “âşıklar meydanı”nı biraz da içerden temaşa edelim:

Dâder-i Ekrem,

....

Birkaç mektubumda rahatsızlığımdan bahs ediyordum fakat ne olduğunu yazmamıştım. Bizim maraz-ı müzmin beyne'l-etıbbâ “ekzema” denilen mayasıl illeti imiş. Vücutun biraz terlemesi üzerine kol ve bacak gibi âzâyı tatlı

Ayrıca bkz. *Bursa Dergâhları*, 513.

49 Dergâhın müdâvimlerinden biri de İhtifalci Ziya Bey diye tanınan *Yenikapı Mevlevihânesi* adlı eserin yazarıdır. 1892'de Bursa Lisesi müdürü olan Ziya Bey'in ifadesine göre Paris'te çıkan gazeteleri dergâhta beraberce mütalâa ederlermiş. Hatta bir gün Rüşü Paşa asabî bir halde dergâha gelmiş ve bu gazeteleri kasederek şöyle demiş: “Efendim, bunları sokaklara atmalı. Herkes okusun, anlansın...” age.

tatlı kaşındırıp sonra acı acı yakan bu hastalığın tedavisi zımnında doktorumuz tarafından tebdil-i havâyâ gidilmesi ve kaplıcaya girilmesi lüzumu tavsiye edildi. Efendi Hazretleri de on sekiz gün kadar müsaade buyurdular. Ni'met-tesâdüf ismarladığım sikkeleri kendim getiririm diyerek Bursa'ya müteveccihen hareket ettik. Şehr-i mezkûra vusûlümde kaplıcalara yakın bir otelde oda tutarak istihmâma devâma başladık. Bursa pek güzel bir yer. Keşiş Dağı'na yaslanmış, önündeki ovaya doğru uzanmış bir memleket ki, o Keşiş Dağı'ndan nebeân ile derûnundan cereyân eden yirmi otuz suyun ifâza-i hayat-bahşâsıyla nemâ-yâb olan ağaçların kesretinden şehri ahdar tesmiyyesine şâyan ve:

*Bursa'yı ta'rif için Tâhir hülâsa denmeli
Cennetin dünyâyâ inmiş bir muallâ gülşeni*

sitayişine çeşbân. Hele kaplıcalar pek hoş. Oralarda yıkanmalı ve yıkananlara bakmalı da, saçma sapan şöyle bir şeyler söylemeli:

*Hârbâr-ı ârzû âzürde etmez mi beni
Seyr edince göz kükürtlü suda ol simîn-teni*

*Sıçramaz mı dil çekirge misli yâbü şevkten
Ol Çekirge dilberi bahşetti havza rûşeni*

*Başlayınca suda ol nûr-ı mücessem yüzmeye
Havza düşmüş sandım aks-i mâb-ı pertev-efgeni*

*Çıktı havz-ı nâzdan ol meb-i gark-rîz-i bayâ
Ter içinde kaldı zülfü gül-izârı gerdeni*

*Çok mudur lerziş verirse cisme tâb-ı ru'yeti
Cezb eder elbette mıknatıs çüb-ı âheni*

Bunlardan Yeni Kaplıca isminde bir germâbe vardır ki vüs'at ve nezâfet cihetiyle cümlesine fâiktir. Bir gün buraya gitmiştim. Soyunup içeriye soğukluk denilen mahalle girince büyücek bir meydanın ortasında bir havuzvârenin içerisinde fiskiye makâmında mermerden destârlı bir sikke-i şerifenin

tepesinden soğuk su döküldüğü manzûr-ı çeşm-i iftihârım oldu. Orada yuğuculara çıkma vermekle meşgûl birisi Fakirin nazar-ı memnuniyetimi görünce dedi ki: Kaplıca'nın tâmirinden evvel burada bir levha varmış ki sikkeyi medhedyormuş, sonra tâmirde nasılsa zâyî' olmuş:

*Cem' olup yetmiş iki fırka gelir Kaplıcaya
Feyz alır bûs ederek sikke-i Mevlânâ'yı*

beyti hatırda kalmış.

Fî'l-vâki beytin irâe ettiği gibi herkesin büsegâhı oluyor, her teşneyi irvâ ediyordu, Fakir de o âdete ittibâi câna minnet bilerek vaz'ı şifâh-ı bendegî ve teskîn-i sûz-ı teşnegî ettim. Hattâ buna telmihen ve "külâh-ı Mevlâvî" gazeline ilaveten şu iki beyit hatıra geldi:

*Yek-dilâne kiblegâh-ı cümle akvâm olması
Çok mudur mir'ât-ı vâhdettir külâh-ı Mevlâvî*

*Çeşme-i maü'l-hayât-ı ins ü cân dersem n'ola
Menba'-ı feyz-i hakikattir külâh-ı Mevlâvî*

Dergâh-ı şerîfe de gittim. Kapıdan girilince sağ tarafta:

*Mollâ-yı cünûn-ı da'vi-i aşk
Müftî-i lüzûm-ı terk-i bestî*

*Sultân-ı Cünûni Şeyh Ahmed
Sâkî-i şarâb-ı Hak-perestî*

Efendimizin ve câ-nişîn-i kudsiyyetleri olan meşâyih-i kirâmın münzevî oldukları huzûr pür-nûr olup muvâcehe penceresinde Hemdem Çelebi merhûmun yalnız:

*Âsitân-ı pîr-i ekberden çü geldi nezdine
Etme mabrûm Hemdem'ey vâkıf-ı cümle şuûn*

Maktaı hatırımında kalan bir levhasıyla, Zîver Paşa merhûmun:

Olalım silsile-i cünbân-ı der-i Mevlânâ

Edelim feyz-i Cünûni Dede'yi istibsâl

Matlaında bir kıtası ve Senih Efendi'nin:

*Senih ey pâdişâh-ı mülk-i ma'nâ pâyına geldi
Huzûra armağanı cevber-i sıdk-ı dür-i dindir?*

niyazını hâvî elvâh-ı nefise muallaktır. Bunlara ilâve-i zâide olarak Fakir de şu istirhâm-nâmeyi yazdım:

*Ey şâh-ı cünûn-ı deşt-i sevdâ
Müstâğrak-ı bahr-i aşk u cezbe*

Tâbir ki derinde sâilindir

Lütf u kerem et o mürde kalbe

Sol tarafta hücerât ve şeyh dairesi ve karşı tarafta ise şadırvan ve semâhâne vardır ki bahçenin tâ ortasından kâin olup önünde iki üç tane dâimül-cereyan havuzlarla cennetin gösterdi "tecrî tahtehe'l-enhârî"ni ifadesini isbat eder. Gittiğim mukâbele günü olan cuma idi. Lâkin Şeyh Efendi olmadığından edâ-yı salâtı müteâkib ism-i Celâl okundu. Fakat Yenikapı Dergâhı'ndaki âhenk nerede? Ne ise Hak kabul etsin, okundu bitti. O akşam dergâhta kaldım. Matbah-ı şerîfi ziyâret ettim. Dört cân var. Yatsı namazından sonra mekteb-i idâdî-i mülkî müdürü olup muhibbândan bulunan Ziyâ Bey Mesnevî-i Şerîf takrîrine başladı. Cenâb-ı Mesnevî'nin ulviyetine hürmeten dinledik. Bahis, rûhun uyku halinde âlemine i'tilâsı ve uyku ölümün kardeşi olduğunu mübeyyin idi. Sabahleyin Gelibolu çilekeşlerinden Kayseriyeli Arap Bekir Dede ile konuşuyorduk. Akşam bulunmadığı cihetle dersin neden bahsolduğunu sordu. Fakir söyleyince "Allah Allah birisi tûtî hikâyesini bıraktı da bülbül hikâyesini söylüyordu" dedi, gülmeye başladık. Bilmem anlayışta mı, anlatışta mı?⁵⁰

50 Tahir Olgun, *Çilehâne Mektupları*, haz. Cemal Kurnaz, Gülgün Erişen, Ankara, 1995 s. 117-121.